

γράμματα

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΕΧΝΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

και τέχνες

ΔΗΜΟΦΙΛΕΙΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

ΑΘΗΝΑ ΓΕΩΡΓΑΝΤΑ

*Έντγκαρ Άλλαν Πόε * Κάρολος Μπωντλαίρ
Εμμανουήλ Ροΐδης*

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΤΖΙΑΣ

*Οι πρόγονοι
μετά μανίας edιάβαζαν «τον σοφόν Δουμάν»*

ΣΠΥΡΟΣ ΤΣΑΚΝΙΑΣ

*Η μετάφραση της «Nana» του Ζολά
από τον Ιωάννη Καμπούρογλου*

ΝΑΣΟΣ ΔΕΤΖΩΡΤΖΗΣ

*Η μνημειώδης μετάφραση
των Misérables
από τον Ι. Ισιδωρίδη Σκυλίτση*

* * *

ΓΙΑ ΤΟΝ ΓΙΩΡΓΟ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΤΖΙΑΣ

*Προτάσεις
για την πεζογραφία του Γ. Ιωάννου*

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ

*Σχόλια
σ' ένα διήγημα του Γ. Ιωάννου*

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

γράφουν:

Κ. Γαλάτης • Ανθούλα Δανιήλ • Ελισάβετ Κοτζιά
Ευγενία Κουρουπάκη • Κ. Γ. Παπαγεωργίου • Άλκηστις Σουλογιάννη
Κρίτων Χουρμουζιάδης

Μια ανεπαίσθητα ανατρεπτική στιγμή

του Γιώργου Αράγη

Η στιγμή για την οποία θέλω να μιλήσω βρίσκεται στο διήγημα «Οι Σούζες», το οποίο περιέχεται στο βιβλίο του Τάσου Καλούτα **Το Κελεπούρι**. Όλο το διήγημα είναι γραμμένο με σουρντίνα και σε μια πρώτη ματιά δίνει την εντύπωση πως τίποτε εξαιρετικό δε συμβαίνει. Συνοπτικά το θέμα του είναι το εξής. Ένα σχετικά νέο αντρόγυνο πηγαίνει κάποιο απόγευμα με την κορούλα του να γυμναστεί σ' ένα εξοχικό γήπεδο. Εκεί βάζει μπροστά το πρόγραμμα του ως την ώρα που μια μικρή πάρεα νεαρών με μηχανάκια του χαλάει το κέφι. Στο τέλος ξεκινάει να επιστρέψει στο σπίτι του ενοχλημένο.

Το διήγημα όμως κρίνεται στις λεπτομέρειες και για να μπούμε στο κλίμα του θα χρειαστεί να αναφερθώ διεξοδικά στην εξέλιξη του.

Ο άντρας είναι παλιός αθλητής και γυμνάζεται κανονικά δυο τρεις φορές τη βδομάδα. Η γυναίκα που έχει κλείσει τα τριάντα αποφασίζει να τον ακολουθήσει γιατί νιώθει να πλαδαράει το σώμα της. Η μικρή τρελαίνεται για τέτοιες εκδρομές στην εξοχή. Στο γήπεδο βρίσκουν μια ομάδα νεαρών να γυμνάζεται κάτω από τις οδηγίες κάποιου προπονητή και άλλους να παίζουν δίτεγμα. Αρχίζουν κι αυτοί τα δικά τους, με τρέξιμο γύρα από το γήπεδο και τη μικρή ν' ανακατεύει χόματα δίπλα στο αυτοκίνητο. Έπειτα η γυναίκα κουράζεται και γυρίζει κοντά στη μικρή γι' ασκήσεις. Ξανατρέχει και πάλι εγκαταλείπει. Έτσι ως τη στιγμή που: «Στον ορίζοντα απλωνόταν θεσπέσιο το μούχρωμα, όταν ξαφνικά, σα να δόθηκε μυστικό σήμα, οι ομάδες των νεαρών, τιτιβίζοντας, πήραν

να σκορπούν και να φεύγουν. Σε λίγα λεπτά κανένα αυτοκίνητο, εξόν απ' το δικό τους, δεν απόμεινε στο στρογγυλό πλάτωμα, που μετατράπηκε απότομα σε αλλόκοτο τοπίο ερημιάς. Αντηχούσαν μόνο τα δυνατά, σταθερά χτυπήματα από τα πέλαμα του άντρα και τα φτερουγίσματα των πουλιών, καθώς τρύπωναν σμάρια σμάρια στις φυλλωσιές. (...)»

«Το επόμενο λεπτό άκουσε πρώτα το θόρυβο και μετά, σηκώνοντας απότομα τα μάτια, τους είδε. Βρισκόταν στον ένατο γύρο κι ένιωθε πάντα ακμαίος: έκρυβε, λες, μια περίεργη ζωτικότητα απόψε. (...)»

Η μοτοσυκλέτα είχε σκάσει το εκκωφαντικό μουσούδι της ψηλά στο μονοπάτι και ζυγιαζόταν σαν πελώριο αρπακτικό. Μέσα σε μια στιγμή το μάτι του πήρε μια φαρδιά κορδέλα σκόνης ν' ανεμίζει στην πλαγιά, σφυρίζοντας ύπουλα, κι αρκετά πίσω της ν' ακολουθεί άλλη μια, λεπτότερη. Βρέθηκε να κοντανασάει πλάι του, κι απ' το πσινό κάθισμα αναπήδησαν δυό κοπελίτσες, γύρω στα δεκαπέντε, μ' έντονα μογοιατισμένα μουτράκια· ο οδηγός, ένας νεαρός με σκούρα ρούχα και άψογο χτένισμα, έσθησε τη μηχανή. Χωρίς να σταθεί ο άντρας, τους έριξε μια αδιάφορη ματιά.

» Όταν ξεναπέρασε, τους πρόσεξε καλύτερα. Δυό αγόρια ακολουθούσαν έρπυ, μ' ένα μικρότερο μηχανάκι. Κάνανε χειρονομίες και βλαστημούσαν, σπάζοντας βάνασα τη σιωπή του τοπίου. Το πρώτο, ξανθό, με φρύδια δυο ξέθωρες γραμμές, είχε διπλαρώσει τη μια πιτσιρίκα που φορούσε κυρτά γυαλιά-καθρέφτες, και της μιλούσε σιγανά, κοντά σ' αυτή της·

κείνη κακάριζε. Τη στιγμή που περνούσε από μπροστά τους, ο νεαρός ρεύτηκε επιδειχτικά.»

Το ξανθό αγόρι συνεχίζει να «κολλάει» στην κοπέλα η οποία απαντάει με άγαρμπες φράσεις – χαρακτηριστικές της ηλικίας, του τύπου της και της εποχής. Το μεγαλύτερο αγόρι δεν παίρνει μέρος. Αντιδρώντας όμως με το δικό του τρόπο βάζει μπροστά τη μηχανή και αρχίζει τις σουζες. Κάποια στιγμή περνάει ξυστά απ' το σταματημένο αυτοκίνητο και «χάνεται μονομιάς στο χαμηλό δασάκι με τα πεύκα».

«Σε λίγο εκτινάχτηκε με δύναμη αποκεί, ένα μέτρο τουλάχιστο πάνω από το έδαφος. Αλώνιζε το πλάτωμα τώρα, πότε μπρος πότε πίσω του, με τη ρόδα συνέχεια ψηλά. Τα κορίτσια άναψαν τσιγάρο και το απολάμβαναν με βαθιές ρουφηξιές. Ο ξανθός ξαναδιπλώσε τη μια. «Ει, τρελέ!», τον άκουσε ύστερα ο άντρας να στριγγλίζει, με φωνή τραηγμένη· αν και τους χώριζε αρκετή απόσταση, ήταν σίγουρο πως απευθυνόταν σ' εκείνον, γι' αυτό στράφηκε. Τους είδε να προσπαθούν να πνίξουν μεταβίας ένα γέλιο, κι έπειτα ο νεαρός σήκωσε την παλάμη στο ύψος του ώμου, χαϊρετώντας τάχα κάποιον που βρισκόταν στην ίδια μακρινή ευθεία, πέρα απ' το σώμα του άντρα – κι εκεί, φυσικά, δεν υπήρχε κανείς. Μην μπορώντας να βαστηχτεί άλλο η κοπέλα, τον έσπρωξε, κρύβοντας στις χούφτες το πρόσωπό της. Καθώς τους πλησίασε, ο ξανθός τη σκούνηξε κι εκείνη τον βλαστήμησε. “Ο θεός το παίζει δρομέας. Τη βρίσκει με το τρεχαλητό”, της σφύριξε. Μόλο που η απόσταση ήταν ελά-

χιστη, προσποιήθηκε πως δεν άκουσε τα λόγια τους. Κι άλλωστε, τι να κάνει; Να τους πει πως αυτός ο χώρος δεν ήταν κατάλληλος για το κέφι και τα καμώματά τους; Του φαινόταν εντελώς μάταιο. Τύχαινε σήμερα να 'ναι και μόνοι τους τις περισσότερες φορές, συνήθως, κουβαλιούνταν κι άλλες οικογένειες εδώ. Όχι μόνο δεν τον λογαριάζανε, αλλά ένιωθε πως και η παρουσία του ακόμη τους ενοχλούσε. Η όρεξή του για τρέξιμο χανόταν σιγά σιγά. Απ' την άλλη, κάτι τον κέντριζε να συνεχίσει, τον πείσμωνε να δοκιμάσει τα όρια της αντοχής του. Ήταν φανερό, πήγαινε απόψε για ρεκόρ γύρων. Με μια πλάγια ματιά διαπίστωσε ότι η γυναίκα και το παιδί είχαν κλειστεί μέσα στ' αμάξι, κι αυτό τον στεναχώρησε.

» Ένας ακόμη, κοκκινομάλλης, με στενά κυρτά γυαλιά, κατέφτασε πάνω στο μικροσκοπικό μηχανάκι του. Η παρέα τον υποδέχτηκε με ειρωνείες και ξεφωνητά.

Τα αγόρια ανοίγουν μια δάνυση συζήτηση για το «γέρο» του Στήβ. Ο ίδιος ο Στήβ συνεχίζει τις ριψοκίνδυνες σούζες του, ενώ οι κοπέλες που τον παρακολουθούν εκδηλώνουν τον ενθουσιασμό για τις επιδόσεις του με διάφορες επιφωνηματικές φράσεις. Ο άντρας έχει κάνει περισσότερους από κάθε άλλη φορά γύρους στο γήπεδο κι αισθάνεται ότι μπορεί να συνεχίσει. «Υπολόγιζε άλλους δύο, έτσι μαλακά, στο ρε-λαντί. Όμως αυτό που ξαφνικά μεγάλωσε την ακεφιά του, όσο κι αν φανεί παράξενο, ήταν που εκείνο το αγόρι το φώναζαν Στήβ. Ωραίο και ψηλόκορμο παλικάρι, λεβεντόπαιδο, σκέφτηκα ο άντρας, και το φώναζαν Στήβ. Ίσως ήταν λάθος να κρίνει απ' την εμφάνιση, αλλά του φάνηκε πως αρκούσε αυτό, για να καταλάβει τι κρυβόταν πίσω από τούτο το άχαρο, ξενικό όνομα. Και τι κινδύνευε σχεδόν οριστικά να χαθεί.

» Την τέταρτη φορά, με ξέφρενο σπινιάρισμα, χίμηξε καταπάνω του και τον ανάγκασε να τραθηχτεί, έκπληκτος, στα πλάγια. Καλπάζοντας, σαν άλογο αφηνιασμένο, η μηχανή κατευθυνόταν προς το ανάχωμα. Ο άντρας στάθηκε ασάλευτος του κόπηκε κάθε διάθεση και, χαμηλώνοντας το βλέμμα του, προχώρησε μουδιασμένα προς το αυτοκίνητο. Μπήκε μέσα, δρόντηξε την πόρτα κι έβαλε μπρος. Ο άλλος πραγματοποιούσε πέρα μακριά το ριψοκίνδυνο σάλτο του, παραλίγο όμως να φάει τα μούτρα του. Ο άντρας είχε επισημάνει σ' εκείνο το σημείο την άκρη ενός θαμμένου σωλήνα να προεξέχει και υπέθεσε πως είχε σκοντάψει πάνω του. Τη γλίτωσε κι αυτή τη φορά, σκέφτηκε.

» Συναντήθηκαν εκεί που το μονοπάτι έπαιρνε ν' ανηφορίζει. Κόβοντας ταχύτητα, του δόθηκε η ευκαιρία να παρατηρήσει από κοντά τα μάτια του: γυάλιζαν από σκληρότητα και, φυσικά, ο νεαρός δεν θα τον άφηνε να διαβεί πρώτος απ' το στενό πέρασμα. Μ' ένα απότομο τίνιγμα, πέρασε

σύρριζα από το αυτοκίνητο, βγάζοντας ξαφνικά – αυτός ο τόσο μουλωχτός μέχρι τώρα – μια άγρια πολεμική κραυγή, που απλώθηκε στον αέρα σαν παράξενη ιαχή θριάμβου. Προσέχοντας σε πρώτο πλάνο, μέσα απ' τον καθρέφτη του αυτοκινήτου, το μελαγχολικό προσωπάκι του παιδιού, τον παρακολουθούσε να ξεχύνεται ολοταχώς, αλαλάζοντας, κατευθείαν προς την ομάδα των άλλων, που χοροπηδούσαν σαν νευρόσπαστα στα βάθος.»

Αν το κείμενο τελειώνει σ' αυτό ακριβώς το σημείο θα είχαμε ένα πολύ καλό διήγημα. «Οι Σούζες» του Τάσου Καλούτσα θυμίζουν κάπως το θαυμάσιο εκείνο κινηματογραφικό έργο «Νέα Υόρκη, ώρα 3» (μετά τα μεσάνυχτα). Εκεί δύο νεαροί αλήτες μπαίνουν μέσα σ' ένα διαγώνιο νυχτερινού ηλεκτρικού σιδηροδρόμου και με την απειλή ενός στιλέτου καταξεφτιλίζουν τους πάντες, αδιάκριτα από φύλο, ηλικία, αξίωμα κ.λπ. Εδώ οι νεαροί, με κορυφαίο το Στήβ, τσαλαπατούν ένα αντρόγυνο που δγήκε με την κορούλα του στην εξοχή να γυμναστεί. Η οπτική γωνία από την οποία παρακολουθούμε την αφήγηση είναι εκείνη του αφηγητή παντογνώστη. Όσο προχωρεί όμως η δράση περιορίζεται ολοένα σε οπτική γωνία αφηγητή θεατή που ανάγεται τελικά σε αφηγητή πρωταγωνιστή. Αν και το κείμενο δηλαδή είναι διατυπωμένο σε τρίτο πρόσωπο, από ένα σημείο και μετά, τα πάντα μας δίνονται μέσα από τα μάτια, την αίσθηση και τη σκέψη του άντρα. Και το κείμενο κορυφώνεται τη στιγμή που ο άντρας παρατηρεί την κατάληξη της κακής συνάντησης, τόσο στη δική του πλευρά – στο πρόσωπο της κόρης – , όσο και στην «αντίπαλη» – στο χορό των νεαρών που πανηγυρίζουν. Αυτός ο περιορισμός της οπτικής γωνίας στο πρόσωπο του άντρα έχει να κάνει, ανάμεσα σε άλλα, με το γεγονός ότι θα χρειαστεί να φορτισθούν όσο γίνεται πιο έντονα οι τελευταίες σειρές του κειμένου που παράλειψα να παραθέσω παραπάνω. Στο κινηματογραφικό έργο «Νέα Υόρκη, ώρα 3», όπου υπάρχει σταθερή οπτική γωνία αφηγητή θεατή, έχουμε διαδοχικά τρεις καθαρές καταστάσεις. Πρώτα εκείνη των αστών που είναι μέσα στο διαγώνιο της νυχτερινής αμαξοστοιχίας. Άνθρωποι σοβαροί, αξιοπρεπείς, με διάφορα μάλιστα κοινωνικά αξιώματα οι πιο πολλοί. Η δεύτερη κατάσταση προκύπτει από την αναπάντεχη εισβολή των νυχτερινών αλητών, που ανατρέπεται δίαινα την προηγούμενη, απογυμνώνοντας τους συγκεκριμένους επιβάτες από κάθε ίχνος θάρρους, σοβαρότητας, αξιοπρέπειας και αλληλεγγύης. Η τρίτη κατάσταση έρχεται από εκεί που δεν την περίμενε εύκολα κανείς. Από ένα άτομο που δεν είχε να υπερασπίσει κάτι περισσότερο – γυναίκα, τίτλο, ύφος – από την ατομική του αξιοπρέπεια. Ο τελευταίος επιβάτης που δέχεται την προσβολή του πλάνητα με το στιλέτο είναι ένας νέος που υπη-

ρετεί τη θητεία του και ο οποίος, αν θυμούμαι καλά, είναι αδειούχος εξαιτίας κάποιου ατυχήματος για το οποίο έχει το ένα χέρι του σε γύψινο γάρθρα. Η εμφάνισή του φανερώνει ένα σεμνό νέο, καθόλου παλικαρά, μάλλον μέσης κοινωνικής προέλευσης, που είναι όπως όλοι οι άλλοι επιβάτες άοπλος. Εντούτοις αντιδρά στην προσβολή με συνέπεια να του ριχτεί ο διαστής με το στιλέτο. Ακολουθεί σύντομη συμπλοκή κατά την οποία ο διαστής αποπλίζεται και δέρνεται άγρια. Ο βοηθός του τότε το σκάει φοβισμένος και στο διαγώνιο ξανάρχεται η γαλήνη και η ασφάλεια. Ξανάρχεται όμως αφού ο νέος με το γύψο στο χέρι αρνηθεί τα συγχαρητήρια του παρακαθήμενου συνομηλικού του και κατά προέκταση όλων των άλλων επιβατών. Έτσι «δι ελέου και φόβου» τελειώνουν τα πράγματα εκεί.

Στο κείμενο του Καλούτσα έχουμε επίσης τρεις διαδοχικές καταστάσεις. Η πρώτη μας δίνεται από την αρχή μέχρι το σημείο που ερμηνώνει το γήπεδο και εισβάλλουν οι νεαροί με τα μηχανάκια. Η δεύτερη αρχίζει από τη θαυμαία ανατροπή της πρώτης – από τη στιγμή που ακούγεται ο θόρυβος της μηχανής – και τελειώνει εκεί που σταμάτησε την αντιγραφή του κειμένου. Η τρίτη, αντίθετα από την αντίστοιχη του κινηματογραφικού έργου που ανέφερα, δεν είναι τόσο αισθητή και μπορεί σε μια πρώτη ματιά να περάσει απαρατήρητη. Αν ο Καλούτσα είχε ως πρότυπό του το «Νέα Υόρκη, ώρα 3» θα έπρεπε να βάλει κάποιον περαστικό ή κάτι τέτοιο να δείρει τους νεαρούς και να στις διώξει, μιλώντας μάλιστα επιτιμητικά στον άντρα για την ανοχή του. Εδώ όμως τα πρόσωπα και οι περιστάσεις είναι διαφορετικές, γι' αυτό επίσης και η λύση. Όπως έχω πει στο κείμενο του Καλούτσα η οπτική γωνία του αφηγητή συγγλίνει ολοένα προς τις αντιδράσεις του άντρα στις οποίες και περιορίζεται τελικά. Έτσι: μετά το προσπερασμα του Στήβ «σύρριζα από το αυτοκίνητο», μετά την «ιαχή θριάμβου» του, μετά τους πανηγυρισμούς των άλλων, «Καθώς απομακρυνόταν πια ο άντρας, μισόκλεισε τα μάτια, ενώ εικόνα ολοκληρωνόταν στη φαντασία του: συνεχίζοντας το δρόμο της μαινόμενης ανθρώπινη βολίδα, έβρισκε διάνα το στόχο της κι έσκαγε, σαν πραγματικός καμικάζι, στο μουντό ξεψυλισμένο απόγευμα».

Χωρίς αυτές τις σειρές θα είχαμε, όπως ξανάπα, ένα πολύ καλό διήγημα. Μαζί μ' αυτές πάμε ένα δίμα παραπέρα. Γιατί πραγματοποιούν ανεπαίσθητα αλλά διαβρωτικά την υπέρβαση της δεύτερης κατάστασης. Την τελείωση δηλαδή του κειμένου με την αποθέωση της βάρβαρης συμπεριφοράς των νεαρών ως υποδήλωση όμως ότι εμπεριέχει δύναμη τη μοιραία κατάληξή τους. Γεγονός που συνεπάγεται κι εδώ, από διαφορετικό δρόμο, τα συναισθήματα του οίκτου και του φόβου.